

A. HANS' KINDERBIBLIOTHEEK.

De boekjes van A. HANS worden in alle schoten aanbevolen, omdat zij boeiend en nuttig zijn en aan de kinderen van over land en volk vertellen. Dat veel nummers reeds drie- en viermaal herdrukt werden bewijst hoe A. HANS' KINDERBIBLIOTHEEK overal gevraagd wordt. Al de verschenen boekjes zijn nog verkrijgbaar. Ziehier eenige van de laatste titels:

450. De avonturen in de Hooglanden. — 451. De gestoorde Zesdagenkoers. — 452. Uit een Gezin. — 453. Een Smokkelavontuur. — 454. De Weezen van de Beukenharst. — 456. Kars, de Herdershond. — 457. Een angstige Tocht. — 458. De verkleede Krijgsman. — 459. De Heldin van Maastricht. — 460. Een spion verrast. — 461. De wraak van den Eskimo. — 462. De schoolmeester van Sylt. — 463. Gevangen in het IJs. — 464. Het Spook van de Steengroeve. — 465. De Grootte Ronde. — 466. Erik, de Cow-Boy. — 467. De Roover uit Eikenloo. — 468. Het Geheim van den Torenkelder. — 469. Lina, de Smokkelaarster. — 470. Tweemaal Gered. — 471. De zoon van Keizer Karel. — 472. De Zwarte Vrouw uit den Polder. — 473. Djees, de Schooler. — 474. De Cow-Boy en zijn Zuster. — 475. De Wilde Ridder en het Kind. — 476. Avonturen in de Grot. — 477. De Luchtreiziger. — 478. De Kinderen van den Visscher. — 479. Een vlucht in Rusland. — 480. Het Turfschip van Breda. — 481. Kerstmis in Sneeuw en IJs. — 482. Een vreemde Oudejaarsavond. — 483. De Tooveres van het IJs. — 484. Een Cow-Boy in de Gevangenis. — 485. De Jonge Strandlooper. — 486. Een Wonderbare Terugkeer. — 487. Het gestoorde Kamp. — 488. Een blijde Wederkomst. — 489. Het geheim van het Kraalenhof. — 490. De Ridder met het Zilveren Kruis. — 491. De Heldin van den Vuurtoren. — 492. Koning Albert I. — 493. Koning Leopold III. — 494. Het Licht in de Duinen. — 495. Voetballers in Amerika. — 495bis. Koning Albert aan den IJzer. — 496. Vaders Vlucht. — 497. Een Martelares. — 497bis. Te Marche-les-Dames. — 498. De Jonge Verstekeling. — 498bis. De wraak van den Verstooteling. — 499. Ada's Avonturen. — 500. Uit het leven van A. Hans. — 501. Een zonderlinge vergissing. — 502. Een Vlaamsche knaap in oorlogstijd. — 503. De jonge wildstrooper. — 504. De bannelingen van Dinant. — 505. De zes honderd Franchimonteezen. — 506. Een nacht in het veerhuis. — 507. Het spook van Leffinge. — 508. De reis met het schoolschip. — 509. De gestoorde zeereis. — 510. De jonkvrouw van het Veen. — 511. Het spookhof. — 512. Het leed van Magda. — 513. Everaard Tserclaes. — 514. De Alweter. — 515. De strooper van het Zoniënwood. — 515bis. Peter Benoit. — 516. Oorlogswoeker. — 517. De ondergang van Lombardzijde. — 518. Te laat. — 519. De opperbaas. — 520. 't Geheim van de schuur. — 521. De arme nacht. — 522. De avonturen van Klaas Wena. — 523. De ondergang van Vreemdijke. — 524. De martelares Miss Cavell. — 525. De Boef van Elsloo. — 526. De verrader van Aubel. — 527. De Hulp van den Renner. — 528. Schipbreuk van de Méduse. — 529. Zijn eer hersteld. — 530. De redder van den Koning. — 531. De verlaten Koning.

Elke week verschijnt een nieuw boekje.

Vraag ze in de boekwinkels en bij dagbladverkoopers.

PRIJS : 60 CENTIEMEN.

Drukkerij R. Bracke-Van Geert, Wetteren.

A. HANS' KINDERBIBLIOTHEEK

Nummer 536

A HANS.

Hongersnood in Vlaanderen

UITGAVE A. HANS-VAN DER MEULIN

HONGERSNOOD IN VLAANDEREN

VOORWOORD.

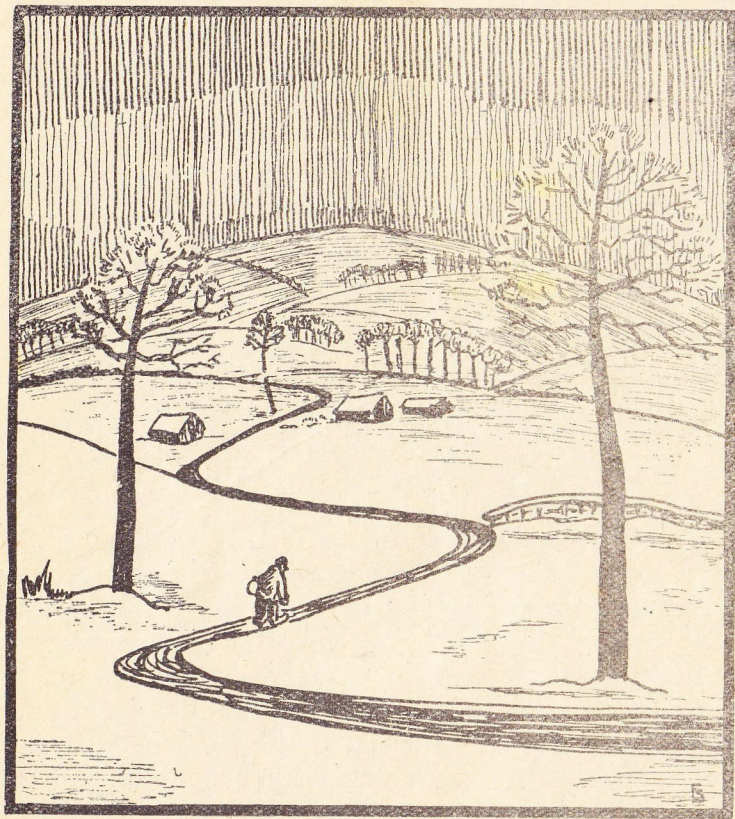
We leven thans in een tijd van krisis. Veel gezinnen hebben het moeilijk. Zulke tijden zijn er nog geweest, en we vertellen hier hoe vooral de bewoners van West- en Oost-Vlaanderen negentig jaar geleden een waren hongersnood beleefden. Toen werd er niet zooveel geholpen als nu. Ons volk heeft zich toch uit die akelige jaren weer krachtig opgericht. Moge het ook nu gebeuren, en spoedig.

Het was een koude Januaridag van het jaar 1846. Het had gesneeuwd en het vroom, dat het kraakte.

Bernard Vliegen kwam twee uur ver van Oudenaarde, en ging over den kronkelenden weg naar zijn huisje, dat tusschen de Schelde en de heuvels stond. De reeds oude man moest nu en dan blijven staan, om adem te scheppen. Hij was zoo zwak en de gure wind sneed hem door merg en been. De hongersnood woedde in Vlaanderen. De oogsten waren al een paar jaar achtereen mislukt. En in de vlas- en linnennijverheid heerschte een scherpe crisis. Mannen, vrouwen, jongelingen en meisjes vielen zonder werk. De schaarsche levensmiddelen waren zeer duur.

Bernard Vliegen had geen vrouw meer en woonde met zijn twintigjarige dochter Manda en zijn achttienjarigen zoon Karel. Hij was nu naar de stad geweest, om hulp te vragen aan een neef, die vroeger veel geld had verdiend met het vlas en in de Neerstraat, in een deftig huis woonde. Maar Bernard had niets gekregen. Het was een vergeefsche reis, twee uur heen en twee uur terug, in dit bar winterweer.

Bernard Vliegen kwam van Oudenaarde.

Bernard Vliegen was door den honger ook al zeer verzwakt geworden.

De oude man spande al zijn krachten in, en eindelijk bereikte hij zijn woning.

Manda was reeds dikwijls ongerust aan de deur komen zien. Ze zou wel liever haar vader vergezeld hebben, omdat hij zoo zwak was. Maar vandaag had ze een paar uur kunnen werken bij mevrouw van den notaris, en dus iets verdiend. En Karel, haar broer, was naar Kortrijk, om te trachten er arbeid te vinden.

— O, vader, ik ben blij, dat ge thuis zijt, zei Manda. Zet u rap bij het vuur. Ge ziet er versteven uit!

In den haard brandde wat hout met droge blaren, door Manda van onder de sneeuw bijeengezocht in een naburig boschje.

— Ja, kind, ik ben moe, en ik heb het koud; de reis heeft niets gebaat! kloeg Vliegen. Neef Leon is een harde man. Hij zei, dat hij veel geld verloren had door de krisis en nu zelf zeer arm is. Ik mocht in de keuken een paar boterhammen eten en een tas koffie drinken. En toen liet hij me gaan. Hij was onvriendelijk.

— En zou hij veel geld verloren hebben?

— Misschien wel wat, maar zoo erg zal dat niet zijn! Hij kan ons gemakkelijk helpen. Ha, waar is de tijd, toen Leon een arme wees was en mijn moeder zaliger hem aantrok? Leon ging

weg op zijn zestiende jaar; hij wilde niet weven... hij zou handel drijven... en hij is rijk geworden. Dan deed hij of hij ons niet meer kende. Hij heeft een slecht karakter. Ik had niet naar hem toe moeten gaan. Maar wat doet een mensch in den nood?

Bernard Vliegen stak zijn bevende handen naar het mager vuurtje uit.

— Heel mijn leven hard gewerkt! En nu armoede lijden! kreunde hij.

— Ik heb van madam van den notaris wat spek gekregen, zei Manda. Dat zal ik eens rap voor u bakken, vader.

— Neen, kind, houd het voor u en uw broer.

— Maar er is genoeg voor ons drieën.

— Ik heb er nu toch geen goesting in. Is Karel nog niet terug?

— Neen, dat zal laat zijn. Het is vijf uur gaans naar Kortrijk.

— Och, de jongen zal er geen werk vinden. Alles ligt stil. Manda, ik wil rap naar bed... ik ben zoo moe!

Vliegen hoestte.

— Ge hebt een valling opgedaan, zei de dochter ongerust.

— Misschien wel...

— Of als het de ziekte maar niet is.

— Neen, neen...

Met de ziekte bedoelde Manda de akelige typhus, die nu ook nog het verzwakte volk bestookte, en veel slachtoffers maakte.

— God zij ons genadig! mompelde Vliegen. 't Is een erge tijd. De aardappelen en de rogge mislukt, niet mogen weven, een plaag onder het vee en nu de ziekte.

Vliegen was nog niet zoo oud, als hij er uitzag, maar de ellende had hem ondermijnd. De krisis duurde al vijf jaar en woedde thans het hevigst.

Manda drong aan, dat vader toch zou eten. Ze had er zich al zoo op verheugd, hem een stukje spek te kunnen voorzetten, een weelde in dezen vreeselijken tijd. Maar Vliegen weigerde.

— Ik heb lijk een zwaar pak op mijn hart! kloeg hij. Rusten wil ik, anders niet dan rusten.

Manda legde een paar steenen in het vuur. En toen ze goed warm waren, wikkelde ze die in een doek en schoof ze in de kamer daarnaast in vaders bed. In deze kamer stond ook het weefgetouw, waarop vader zoo veel jaren lang lijnwaad had vervaardigd. Nu lag het al lang stil. De fabrikanten konden geen lijnwaad meer verkoopen. Engeland, dat met machienen werkte, leverde het overal tegen veel lageren prijs. De handwevers zagen hun ambacht verkwijnen.

Vliegen had dorst en vroeg om koel water. Hij scheen koortsig.

— Vader is ziek, dacht Manda. De koude heeft hem te fel gepakt.

Een kwartier later lag Vliegen te bed onder dunne, versleten dekens. Maar Manda legde er oude kleeren boven en eindelijk zei haar vader toch, dat hij warm werd en nu wel lekker zou slapen.

Manda wachtte op haar broer. Ze stak het lampje niet aan. De haard verlichtte genoeg. Het meisje breide een paar kousen voor mevrouw van den notaris. Ze kon ook daarmee een paar stuivers verdienen.

Ja, 't was een triestige tijd en Manda wist wel, dat er in duizenden huisjes en hutten ellende heerschte.

Ze hoorde een stap.

— Karel! dacht ze verlicht.

Haar broer trad binnen, een lange, magere jongen, maar ook met het teken van de armoede op zijn gezicht. Hij was geheel ondervoed.

— Is vader nog niet thuis? vroeg Karel na een haastigen groet.

— Ja, ja, hij ligt al in bed. Maar hij heeft te Oudenaarde niets gekregen.

— Neef Leon is een vrek!

Manda sprak even over de vergeefsche reis.

— Och, wij zijn maar goed, om dood te gaan!
bromde Karel op bitteren toon.

— Ge hebt geen werk gevonden?

— We waren met twaalf van onze gemeente op stap gegaan, maar we mochten Kortrijk niet binnen. Tegen de Gentpoort stond een wacht, die ons weg joeg. Zoo ver is het gekomen, dat de meeste buitenlieden uit de stad moeten blijven.

— Maar waarom?

— Ze zijn te Kortrijk benauwd, dat we de winkels zouden plunderen. Ja, we moesten terug. Pieter Neerink begon tegen die mannen te vechten, en ze namen hem gevangen. Toen had hij zijn zin.

— Waarom zijn zin?

— In het kot krijgt hij eten. O, er zijn er veel, die handelen tegen de wet, om in de gevangenis te geraken, waar ze warm zitten en den kost hebben.

Karel Vliegen zei de waarheid. Uit armoede en wanhoop, bedreven toen veel menschen een misdrijf, om tot gevangenisstraf veroordeeld te worden en in den kerker tegen den hongersnood gevrijwaard te zijn. Een arbeider, die in de gevangenis te Brugge zat, zei tot vrouw en dochter, die hem mochten bezoeken:

— Zorgt, dat ge hier ook geraakt. We krijgen goed eten en we trekken er later uit, vet als otters.

Zoo dreef de honger veel menschen tot wanhoop. Men sloeg vensters kapot, om door de politie aangehouden te worden. Men sprak in Vlaanderen van de « ruitenbrekers ». Anderen stalen van honger. In Oost- en West-Vlaanderen werden in het jaar 1840, ongeveer zeven duizend personen door het gerecht veroordeeld. Doch in 1847, in vollen krisistijd werden er ruim vijf en twintig duizend veroordeeld. En velen ook lieten zich in een landloopersgesticht stoppen!

Manda verraste haar broer met het stukje spek. Als een uitgehongerde hond viel Karel er op aan; hij at het op met een stuk zwart brood. En alles was vlug verdwenen.

— O, ik zou een heel varken kunnen verslinden, beweerde Karel, die nog lang niet gevoed was.

En zoo had hij elken dag een hongerig gevoel.

— Bij Deerlijk lag er een vrouw dood op de straat, zei Karel. Ik heb ze gezien. Ze was zoo mager, dat haar hoofd wel op een doodskop geleek. Ze hebben haar naar het dorp gedragen. Veel menschen schreemden. 't Is toch ook wreed: van honger moeten sterven.

Karel overdreef ook nu niet. Er stierven in

Vlaanderen veel menschen van honger, en door de zwakte van ziekten, vooral van typhus. In zelfs kleine gemeenten gebeurde het, dat er acht tot twaalf doorkisten tegelijk op één morgen in de kerk stonden. Om de bevolking door de vele begrafenissen niet nog erger te ontmoedigen, bracht men te Brugge de dooden 's avonds naar het kerkhof. In Januari 1847 vond men te Aalter in een huis vier personen, die denzelfden nacht van ellende waren gestorven. Te Ardooie stonden veertien huizen ledig; al de gezinsleden waren van ellende overleden. Te Wyngene bij Tielt moest in den ergsten tijd der krisis de veldwachter elken morgen de hutten en huisjes in de buitenwijken bezoeken om te zien, of de bewoners nog leefden. De priesters waren dag en nacht op gang, om zieken te helpen en te bedienen. Velen stierven ook. En men moest ze vervangen door seminaristen uit Brugge, die vrijwillig de gevaarlijke Heilige taak opnamen. Velen van deze jonge mannen bezweken. De dokters, die insgelijks groote toewijding betoonden, stonden machteloos; hoe konden ze zieken bijstaan, die uitgeput waren door den honger?

Zoo was de krisis in Vlaanderen in die jaren 1846, 1847, 1848, toen uitgehongerde menschen honden, katten en zelfs ratten vingen, om ze op te eten.

II.

Karel vertelde van alles wat hij onderwege gezien en gehoord had. Hij deed het op nijldigen toon.

— Ge zijt moe; ga slapen! ried Manda hem aan.

— Neen, ik blijf vannacht op, antwoordde hij vinnig.

Zijn zuster keek hem verbaasd aan.

— Opblijven? herhaalde ze. Er is bijna geen hout meer. Het vriest weer hard.

— Ik moet nog uit!

— Waarheen dan?

— Dat zeg ik niet! Leg u te bed en bekommer u niet om mij!

Nu zag het meisje angstig naar haar broer en bijna fluisterend, vroeg ze:

— O, Karel, ge wilt toch niet stelen?

— Ge moogt het weten, maar uw mond houden! Zoo kan het niet blijven duren. Wij vergaan van honger en er is eten op de parochie.

— Het bureel van liefdadigheid heeft geen geld meer.

— Er zijn rijken genoeg. Maar ze bewaren hun geld... Ze zijn gierig gelijk neef Leon te Oudenaarde, en ze hoopen graan in hun huizen op. Dat is een schande en wij kunnen het niet

toelaten. Het moet veranderen. Dat hebben we onderwege van Kortrijk naar hier besproken.

— Ge hebt u laten opmaken door uw kama-
raden.

— Dat is niet waar! Ik ben het met hen eens. Het kan zoo niet blijven duren. We laten ons niet dood hongeren. Bij het dorp woont mijnheer Lievens.

— Een brave man.

— Dat is hij altijd geweest, maar nu is hij ook veranderd. Zijn zolder ligt vol graan, spek, hesp, en andere levensmiddelen. 's Nachts komen er opkooopers. Ze brengen van alles naar de steden en verkoopen dat voor veel geld en zoo wordt Lievens nog rijker. Maar wij krijgen niets.

— O, dat zijn vertelsels. Er wordt nu zooveel gebabbeld. Ik kan dat van mijnheer Lievens niet gelooven.

— Ze hebben 's nachts gezien, dat er mannen in zijn huis gaan en er weer uitkomen met pakken en balen. Er zijn veel van die korenbijters en ze houden het leven duur, maar arme menschen sterven van honger op straat.

— Wat wilt ge dan doen, Karel?

— Met ons tien en breken we in het huis van Lievens en we halen er alles weg!

— Neen, neen! We zijn altijd treffelijk opgevoed. En gij zoudt nu een dief worden? Ge moogt niet. Peins aan moeder! Voor ze stierf,

vroeg ze u, altijd braaf te blijven. En moest vader het weten; hij is altijd eerlijk geweest.

— De woning van Lievens leeg halen is geen diefstal. We zullen alles verdeelen en ook armen helpen, die niet mee doen. De burgemeester en de veldwachter laten Lievens begaan. Ze weten dat ook wel van die nachtelijke bezoekers en den woekerhandel. Ze roeren niet. Zij lijden geen honger.

— Ge hebt u laten opmaken.

— Dat is niet waar!

— Ge moogt het niet doen! Ga naar bed! Blijf eerlijk! smeekte Manda.

— 't Is nu afgesproken, en ik eet mijn woord niet op. We komen om half elf bijeen in het bosch. Ik wil eten hebben, ook voor u en vader. Het kan zoo niet blijven duren, of we moeten er allen aan. O, ge hadt die doode vrouw op den weg moeten zien liggen. De arme menschen er rond weenden niet alleen van verdriet, maar ook van woede, omdat zoo iets kan bestaan. Te Kortrijk mochten we niet binnen. Ze joegen ons als bandieten terug. We kwamen toch maar, om eerlijk werk te vragen.

— Er is geen werk.

— Vader heeft heel zijn leven gesloofd. En nu is hij ziek van armoede. Peinst ge, dat zoo iets mijn hart niet raakt. Een rijke vrek als neef Leon geeft hem een paar boterhammen en jaagt

hem dan weg. En Lievens is percies als Leon.

Karel wilde niet naar zijn zuster luisteren.

— Dan moet ik het aan vader zeggen, en hij zal u verbieden weg te gaan, sprak Manda in haar wanhoop.

— Probeer het eens, als ge durft! Ha, als ge me verraadt, bind ik u aan den tafelpoot vast, en stop ik een doek in uw mond! snauwde Karel woedend.

Manda schrok van de leelijke grijns op zijn gezicht. Was dat nu haar broer, vroeger zoo zacht, zoo gewillig?

— Ik had u niets mogen zeggen, hernam Karel. Al de vrienden hebben beloofd te zwijgen. Maar ik meende, dat gij het seffens met mij t'akkoord zoudt zijn.

— Neen, Karel. Diefstal kan ik niet goedkeuren.

— 't Is geen diefstal.

— Jawell! En dan nog, mijnheer Lievens is geen korenbijter.

— Zwijg nu! We hebben genoeg gebabbeld en geklaagd ook. Er moeten daden komen.

Manda was bang geworden van haar broer. Ze begon te schreien. Ze durfde toch niets aan vader zeggen. Hij scheen rustig te slapen. En Karel zou niet naar hem luisteren. Haar broer was te fel opgestookt, en te verbitterd.

Karel zat nu met gebogen hoofd voor het

mager vuurtje. De wind zoefde om het huis, de onbarmhartige Noord-Ooster, welke de ellende nog vermeerderde.

Manda zweeg, maar ze bad tot God, opdat haar broer nog van zijn slecht voornemen zou terug keeren.

De klok tikte en de tijd verliep.

— Ga naar bed! zei Karel nu en dan.

Zijn zuster wilde niet. Ten slotte werd Karel weer kwaad.

— Als ge niet naar bed wilt, bind ik u vast, dreigde hij. Ge zoudt me kunnen verklappen.

— Vader is ziek; ik moet waken.

— Dat is een uitvindsel. Vader slaapt vast. Hij was moe van de reis naar Oudenaarde. Ga naar bed!

En weer erg bang voor haar broer, die zoo zonderling deed, begaf Manda zich naar haar kamertje onder de pannen. Maar ze kleedde zich niet uit. Innig bedroefd zat ze op den rand van haar bed.

De klok sloeg tien uur. Even later hoorde Manda haar broer weggaan. Hij wilde dus toch dat plan uitvoeren. Een dief worden! En als Lievens tegenweer bood, zouden de inbrekers hem misschien mishandelen. Er kon wel een moord van voort komen. Was Karel nu ineens zoo diep gevallen? Gaf hij niet meer om God, niet meer om alles wat hij als kind geleerd had?

En Manda dacht ook aan gendarmen, recht-bank, gevangenis, aan de schande van een veroordeeling. Dit alles flitste haar door het hoofd.

Manda keerde naar beneden terug. Ze beefde van de koude, en wierp het laatste hout op het vuur. Wat moest ze nu doen? Vader wekken en hem meedeelen, waarom Karel het huis had verlaten? Maar vader was in staat dan ook naar het bosch te gaan, ziek door den guren wind, om Karel terug te halen. En de kamaraden van haar broer zouden immers niet naar vader luisteren en hem misschien aan een boom binden, om hem te beletten in het dorp en bij Lievens alarm te maken. Neen, vader moest te bed blijven.

— Ik zal mijnheer Lievens verwittigen, dacht Manda.

Toch durfde ze niet, bang voor de wraak van Karel en nog meer van zijn vrienden. De menschen waren zoo geprikkeld en verbitterd.

— Afwachten, dacht Manda. God geve, dat mijn broer onderwege nog tot andere gedachten kome!

Ze zat een tijd in gebogen houding bij den haard; ze vond het een vreeselijken avond.

Plots werd er op de deur geklopt.

— Karel komt terug! mompelde Manda verheugd.

Maar de grendels waren niet voor de deur

en haar broer zou niet kloppen. Angstig vroeg Manda:

— Wie is daar?

Er zwierven tegenwoordig veel landloopers rond, al zouden die ook wel begrijpen, dat er in een schamel huisje niets te halen was.

— Goed volk! klonk het terug. Ik ben Lievens.

Lievens! De man, wiens huis men vannacht wilde plunderen, kwam nu hierheen. Angstig deed Manda open. Zouden de gendarmen het plan vermoed en reeds de jonge mannen aangehouden hebben, en wilde mijnheer Lievens dit vertellen?

De heer en zijn knecht traden binnen. Ze droegen elk een zak.

— Meisje, zei Lievens, ik weet, dat er hier ook veel nood is, en daarom kom ik u wat helpen. We gaan elken avond naar veel huisjes en zoo wordt het laat. Maar ik kan het overdag niet doen; dan zou ik de aandacht trekken van allerlei menschen, die in benden uitgaan om te bedelen. Ik kreeg dan groote hoopen volk voor mijn deur. Ik ben niet in staat alle hongerigen te helpen, al zou ik willen. Ik doe hier op de gemeente, wat ik kan. Spreek er tot niemand over!

Intusschen pakten mijnheer en de knecht de zakken uit en ze legden levensmiddelen op de tafel: een paar brooden, een stuk spek, een zakje

— Dan is de boel mislukt vóór we beginnen! Een troep lafaards zijt gel raasde Toon Wilkens. Manda vindt dat uit om haar broer weg te krijgen. Ge moet ook juist zooiets aan een meisje vertellen! Eerst veel praats... en dan terug krabbelen. Ha, ik zou uw zuster tegen den grond kunnen slaan.

— Probeer het eens! schreeuwde Karel.

— Geen ruzie! vermaande een ander. Ik geloof, wat Manda vertelt. We hebben gemist, als we mijnheer Lievens voor een korenbijter hielden.

— En ik ben blij, dat Manda gekomen is, hernam Karel. Ik heb me laten opmaken. We mogen geen dieven worden.

— Liever van honger sterven! spotte Toon. Nu, we moeten er niet meer van klappen. Alles ligt in duigen! Ik zal voortaan geen staat meer maken op lafaards.

— Lafaards? vroeg Manda. Gij doet laf. Een braven man willen overvallen.

— Kom mee! drong Karel aan, die toch liever een gevecht vermeed.

Hij ging met zijn zuster heen en ook anderen verwijderden zich. Toon Wilkens bleef met drie vrienden staan, ruwe kerels als hij. Ze scholden nog een tijd op Karel en Manda Vliegen.

— Maar ik breek toch in bij Lievens, zei

Toon. Naar mij zal hij niets brengen; hij weet wel, dat ik dikwijls in zijn bosschen gestroopt heb. Ik wil eten hebben en ginder wachten Ivo Lansen en Frans Kleen met den wagen.

— We gaan mee! stemden de overigen toe.

— Karel Vliegen en de anderen zullen ons niet durven verklappen. Ze zijn toch in het komplot geweest.

De kerels verlieten het boschje.

Toen Karel thuis kwam en al die levensmiddelen zag, voelde hij zich nog meer beschaamd over het plan, dat hij had willen uitvoeren. Hij stilde zijn honger en ging dan naar bed.

Vader sliep steeds voort, maar Manda merkte wel, dat hij onregelmatig ademhaalde. Ze was niet gerust. Toch legde ze zich te slapen. Tegen den morgen hoorde ze vader roepen. Ze snelde naar beneden. Bernard Vliegen zat rechtop in bed. En toen Manda licht had aangestoken, schrok ze van vaders bleek en pijnlijk gelaat.

— Het doet hier zeer! kloeg de zwakke man en hij drukte de hand op de borst. En ik heb dorst, vervolgde hij. Geef me wat water!

Hij had het benauwd, en gloeide van de koorts. Manda vertelde hem, wat mijnheer Lievens allemaal gebracht had, maar Vliegen scheen het niet te begrijpen. De benauwdheid ging over en de zieke wilde toen weer slapen. Hij had geen eetlust.

erwten, een met rijst, en nog veel meer. Mijnheer Lievens gaf ook wat geld.

— Van tijd tot tijd zullen we 't een en ander brengen, beloofde hij.

Manda stond daar als verstomd. Ze dacht aan het plan van Karel en zijn makkers. Ze waren al misschien op weg naar de woning van dezen braven man. Sommige menschen hadden bemerkt dat er 's avonds laat mannen bij Lievens in en uit slopen en ze hielden die voor geheime opkoozers en woekeraars. En het waren mijnheer en zijn knecht, die milde aalmoezen gingen brengen in hutten en huisjes.

— O, ik moet het hem zeggen, dacht Manda, maar ze kon geen woord uitbrengen.

De heer Lievens en zijn knecht waren haastig. Ze moesten terug naar hun woning, om nieuwen voorraad voor andere ongelukkigen. Toen de zakken leeg waren, vertrokken ze.

— Ze bedankt nog niet eens! bromde de knecht.

— Dat meisje was te verbaasd. Ze wist niet, wat ze zag! beweerde Lievens. De Vliegengans zijn doorbrave menschen.

— Dat is waar!

— De vader en de zoon zullen al te bed liggen, en dat meisje breit zeker nog, om iets te verdienen.

Toen de deur dicht was, scheen Manda pas goed tot zich zelve te komen.

— O, ik heb niets gezegd! zei ze verschrikt. 't Is slecht, om te zwijgen. Maar kan ik mijn broer verraden? Ik moet toch iets doen.

Plots besloot ze naar het boschje te loopen, of zoo noodig naar het dorp, Karel alles te vertellen en de inbraak te verijdelen. Nu bezon ze zich niet lang meer. Zacht ging ze naar het bed van haar vader. Deze sliep nog vast; hij ademde echter zwaar en zijn borst kreunde.

— Ik moet vader een tijdje alleen laten! zei Manda bij zich zelf. O, God, help me! bad ze.

Ze bond een doek over het hoofd en verliet het huis.

III.

Toen Karel naar het bosch stapte, huiverde hij. Het was koud ook. Hij hoorde de ijsschotsen in de Schelde op elkaar botsen. En de onbarmhartige wind hilde over het land.

Maar Karel beefde toch niet alleen van het gure weer; hij was plots zeer zenuwachtig. De eenzaamheid van den avond greep hem aan. Hij sloop hier weg, om een inbraak te plegen, een

misdaad te begaan. Eigenlijk zou het een rooversbende zijn, die in het bosch vergaderde.

De woorden van Manda maalden hem door het hoofd. De Vliegens waren altijd eerlijke menschen geweest, en hij werd vanavond een dief.

— Ik kan me niet meer terug trekken, mompelde Karel. Ik heb mijn woord gegeven. En ook, we moeten eten hebben en we mogen de korenbijters pluimen. Ze woekeren op onze ellende. We vechten nu voor ons leven.

Karel was de eerste op de afgesproken plaats, aan den zoom van een boschje. De wind kloeg en de naakte takken zwiepten heen en weer. Karel trappelde wat rond. Al maar door peinsde hij aan de waarschuwingen en smeekingën van zijn zuster.

— Ik houd stand, antwoordde hij op een inwendige stem, welke hem aanspoorde terug te keeren.

Weldra kwamen twee kamaraden, dan anderen. Sommigen hadden het noodig gerief mee: een breekijzer, een hamer, koorden. Een vertelde, dat twee vrienden dicht bij het huis van Lievens zouden staan met een handwagen, om den buit op te laden. Ieder zou ook zooveel dragen als hij kon. Dat was onderwege zoo afgesproken.

— Luister, zei Toon Wilkens, een ruwe kerel.

We moeten met orde te werk gaan. In een keer kunnen we niet genoeg weg voeren. Dat ware de moeite van de inbraak niet waard. We hebben den heelen nacht voor ons. Lievens woont daar met zijn vrouw en een meid. Zijn knecht slaapt altijd in zijn eigen huisje. We hebben dus maar met drie menschen te doen. We binden ze vast en stoppen hun mond met een doek. Een die zijn gezicht zwart maakt, kan de wacht bij hen houden. Dan halen we weg, zooveel er op zolder ligt, heel den nacht door. Twee of drie laden dat op den wagen en voeren alles naar het huisje van Miel Castele; het is het dichtst bij. En daar verdeelen we alles. We mogen geen lawaai maken. Lievens woont tien minuten van het dorp en ginder kunnen ze ons dus niet hooren. Moesten de veldwachter en een paar gendarmen op ronde zijn, dan slaan we ze bewusteloos. We zijn toch getwaalven, een heele bende.

— Maar menschen binden als mijnheer Lievens, zijn vrouw en de meid, staat me niet aan, zei Karel Vliegen, die thuis toch zijn zuster bedreigd had, maar nu reeds zijn voornemen betreurde.

— O, krabbelt ge al terug? spotte Toon Wilkens. Is dat uw moed?

— Neen, neen, maar waarom geweld gebruiken? We zijn geen bandieten.

— We moeten Lievens zeker tijd geven om

het klokje te luiden, dat in een torentje op zijn dak hangt. Dan kon hij heel het dorp overhoop zetten. Of zijt gij tevreden met een handvol graan?

— Toon heeft gelijk.

— Ja, we doen, zooals hij het zegt!

Zoo spraken anderen en sommigen verweten Karel reeds voor een bangerik en een lafaard.

Karel zweeg dan. Hij was in de bende en moest mee, al verscheen het gelaat van zijn overleden moeder hem voor den geest.

Toon Wilkens legde zijn plan nog duidelijker uit. Ze zouden door den hof van Lievens gaan en ook langs daar alles weg voeren. Men kon het poortje gemakkelijk openen. Toch moest iemand voor aan de straat de wacht houden. De aanvoerder verdeelde de rollen. Dat alles duurde vrij lang. Zoo stonden de jonge mannen zenuwachtig bij elkaar. Toon en een paar anderen hadden wel eens kiekens en konijnen gestolen, maar de overigen waren steeds eerlijk geweest. En nu zouden ze een grooten slag wagen.

— Daar komt nog iemand, fluisterde opeens een der mannen.

Allen schrokken. Hun gedoe was ook zoo geheimzinnig.

— 't Is een vrouw, geloof ik, zei Toon Wilkens. Wat beteekent dat?

't Was niet pikdonker en de naderende be-

merkte het groepje. Het was Manda Vliegen.

— O, Karel, ge moogt niets tegen mijnheer Lievens doen, zei ze gejaagd. Ga seffens mee!

— Ha, we zijn al verraden! riep Toon Wilkens woedend. Karel heeft alles aan zijn zuster verteld. We hadden beloofd te zwijgen.

— De valschaard!

— De lafaard!

Zoo klonk het toornig.

— Maar laat mij spreken! hernam Manda, moed vattend. Ge zijt mis. Mijnheer Lievens is geen korenbijter. Hij gaat 's avonds uit met zijn knecht om van alles naar de armen te brengen. Hij is daar juist bij mij geweest met brood, spek en geld. Hij is liefdadig.

— Ha, hij heeft u beloond, omdat ge ons verraden hebt. Ge kendet ons plan van Karel en ge zijt Lievens gaan verwittigen, sprak Toon woedend.

— Niet waar! Hij weet nog niets. O, geloof me toch!

En Manda vertelde welk bezoek ze gekregen had.

— Als 't zoo is, doe ik niet meer mee! sprak haar broer.

— Ik ook niet!

— En ik ook niet!

Aldus klonken nog vier of vijf stemmen.

Manda kon geen vuur maken. Er was geen hout meer. Huiverig liep ze rond. De ruiten waren dicht met ijsbloemen bezet.

Karel stond toch ook vroeg op en hij schrok eveneens, toen hij zijn vader zag.

— Ik zal eerst hout gaan zoeken en dan den dokter halen, zei hij.

Hij begaf zich naar het bosch en het duurde lang eer hij een bussel twijgen bijeen geraapt had. Nu kon Manda wat vuur maken. Ze vermengde het dood hout met droge blaren, die in het schuurtje lagen.

Karel at en dan begaf hij zich naar het dorp. Hij belde bij den dokter aan, die heele dagen op gang was en ook 's nachts geroepen werd. De meid beloofde dat ze de boodschap zou overbrengen. De geneesheer sliep nu wat.

Karel schrok toen hij twee gendarmen en den veldwachter zag.

— Maar ik heb niets misdaan, zei hij bij zich zelf.

Toch kwamen de mannen op hem af.

— Nu moeten we niet naar uw huis, zei de veldwachter. Ge loopt ons in de armen.

— Wat is er? vroeg Karel ontsteld.

— Dat weet ge zelf nog beter dan ik, maar we zullen het u in het gemeentehuis wel herinneren. Ga mee! sprak de kommandant der gendarmen.

Karel beweerde, dat hij niets verkeers uitgeoerd had, doch hij werd naar het gemeentehuis geleid. En hij schrok nog meer toen hij daar Toon Wilkens en anderen zag, die gisteravond met hem in het bosch waren geweest.

Toon en eenige kamaraden wilden toch bij Lievens inbreken. Maar twee gendarmen, die op patroelje waren, hadden te voren Ivo Lansen en Frans Kleen met een handwagen bemerkt, toen deze in de buurt van Lievens op hun medeplichtigen wachtten. De gendarmen vermoedden dat er een diefstal moest gebeuren en stelden zich in hinderlaag. Ze betoonden veel geduld. Na een tijd daagden Toon en zijn kornuiten op. Ze braken het hofpoortje open en drongen in den hof van Lievens. Toen sprongen de gendarmen te voorschijn. Toon en Ivo werden vast gegrepen, maar de anderen konden vluchten. Toon bekende, dat hij bij Lievens wilde stelen en hij noemde niet alleen zijn medeplichtigen, maar allen, die in het boschje samen waren geweest. Hij loog dus, beweerend, dat Karel en de overigen ook aan den hof stonden en op den loop gingen.

Zoo kwam het dat men nu allen zocht en ook Karel aangehouden werd.

De gendarmen begonnen niet dadelijk met het onderzoek.

— — — — —

Intusschen waakte Manda bij haar vader, die nog zieker scheen en in zijn bed kreunde. En Karel bleef weg, 't Was elf uur, toen een buurvrouw Manda kwam vertellen, dat haar broer aangehouden was.

— Maar waarom? vroeg Manda verschrikt

— Hij en wel tien anderen wilden bij mijnheer Lievens stelen. Maar de gendarmen zaten op den loer. Ge weet toch wel, dat Karel van nacht niet thuis geweest is.

— Jawel! Hij heeft hier geslapen.

Manda vertelde nu alles. Ze begreep, dat Toon Wilkens en een paar anderen toch den diefstal had willen plegen. Maar Karel was er niet bij geweest. De buurvrouw ging hoofdschuddend heen. Tegen twaalf uur trad de dokter binnen. Hij onderzocht vader en schrok.

— Een hevige longontsteking, zei hij. Uw vader zou er wel van kunnen sterven. Ge moet om den pastoor zenden.

— O, dokter, is het zoo erg! kreet Manda.

— Ja, meisje. Ik mag de waarheid niet verduiken. Maar wat is dat met uw broer?

Weer vertelde Manda alles.

— Als 't zoo is, zal het gerecht hem wel los laten. Al die jonge mannen zijn een half uur ge-

leden naar de gevangenis van Oudenaarde gevoerd. Het was een wagen vol. 't Zijn triestige tijden.

De dokter gaf Manda eenige onderrichtingen, om de benauwdheden bij vader te verlichten. Hij zou een buurvrouw roepen, die naar den pastoor kon gaan.

In den namiddag trad de priester binnen, om Bernard Vliegen te berechten. Manda lag geknield voor een stoel en weende. O, het was alles zoo triestig.

IV.

Dienzelfden avond zeer laat kwam Karel thuis. Het gerecht had te Oudenaerde al de jonge mannen ondervraagd. En ten slotte moesten Toon Wilkens en zijn medeplichtigen toch de waarheid bekennen. Karel en de andere onschuldigen mochten terug keeren naar hun dorp.

En nu trof Karel eenige buurvrouwen thuis aan. Ze waakten en baden bij den stervender vader. Vliegen had zijn bewustzijn verloren. In den namiddag praatte hij nog even, maar Manda durfde hem niet vertellen, dat haar broer gevangen was genomen.

Weenend zonk Karel op de knieën. Na gebe-

den te hebben, zat hij naast vaders bed. En hij bedacht, hoe hij, zonder Manda's tusschenkomst, nu in de gevangenis zou zitten, terwijl zijn vader overleed.

Tegen den morgen stierf Vliegen. In het dorp praatte men er niet veel over. Men was hard geworden. Er overleden nu zooveel menschen. Van alle kanten hoorde men treurig nieuws.

Karel begaf zich naar mijnheer Lievens en vertelde hem alles wat er gebeurd was.

— God heeft u bewaard voor den slechten weg, zei de brave heer. Vergeet deze ~~les~~ nooit. Ik zal u en uw zuster helpen. Ge moogt op mijn kosten een kist bestellen voor uw vader, die altijd een braaf man is geweest.

Drie dagen later werd Vliegen begraven. Geburen droegen hem. Ze moesten dikwijls rusten, want ze waren zwak van ellende. In sommige dorpen vond men in die akelige dagen geen dragers voor de dooden. Men zag vrouwen, die hun gestorven man of een kind van den buiten op een kruiwagen naar het dorp voerden. Men begroef verscheidene kisten in één graf.

De kwade tijd duurde nog voort. Manda kon nu en dan wat werken bij den notaris. Mijnheer Lievens bood hulp. Op zekeren dag sprak hij ernstig met Manda en Karel. Hij zei, dat de

kwade tijd hier nog wel zeer lang zou duren. Talrijke Vlamingen weken uit naar Amerika. Daar vroeg men veel werkkrachten op nieuwe hoeven. En Lievens raadde Karel en Manda aan er ook heen te gaan.

Hij wilde hun overtocht betalen. Broer en zuster stemden toe. En terwijl Toon Wilkens en zijn medeplichtigen nog in de gevangenis zaten verlieten Manda en Karel Vliegen hun land.

Mijnheer Lievens had door een landverhuizersbureel werk voor hen gevonden op een boerderij in Amerika.

Beiden waren vol hoop. Toch deed het hun pijn hun land te verlaten.

Duizenden Vlamingen trokken later ook naar Noord-Frankrijk, waar ze werk vonden in fabrieken.

Zóó was de crisis, negentig jaar geleden.

In het volgend boekje vertellen we, hoe Manda en Karel het in Amerika stelden.

EINDE.